

Sustainable Indigenous Tourism: A Case Study in Tapah, Perak

Kelestarian Pelancongan Peribumi: Satu Kajian Kes di Tapah Perak

Noraini Mohd Shah^{a*}, Ridzwan Che' Rus^a, Ramlee Mustapha^a, Mohd Azlan Mohammad Hussain^a, Norwaliza Abdul Wahab^b

^aFaculty of Technical and Vocational, Sultan Idris Education University, 35900 Tanjung Malim, Malaysia

^bFaculty of Education and Human Development, Sultan Idris Education University, 35900 Tanjung Malim, Malaysia

*Corresponding author: p20151000933@siswa.upsi.edu.my

Article history: Received: 17 September 2017 Received in revised form: 24 March 2018 Accepted: 6 Jun 2018 Published online: 22 November 2018

Abstract

This paper discusses the sustainability of native tourism in Tapah, Perak. This study is important because studies related to indigenous tourism are still not widely explored, especially in Malaysia. This study uses purposive sampling. Data are also collected using in-depth and detailed structured interviews. The big impact can be seen through the economic capital to carry out this indigenous tourism. Economic capital contributes to the economic strength of indigenous people's. Through the economic strengths supported by the local agencies, it can lead to continuous improvement of the economic capital of the Orang Asli of the Semai tribe tapah, Perak, as well as contributing to the sustainability of native tourism in the area.

Keywords: Sustainability, Native Tourism, case studies, economic capital, science

Abstark

Kertas ini membincangkan mengenai kelestarian pelancongan peribumi di Tapah, Perak. Kajian ini adalah penting disebabkan kajian berkaitan *indigenous tourism* masih belum luas diterokai khususnya di Malaysia. Kajian ini menggunakan persampelan bertujuan dan data dikumpulkan dengan menggunakan temubual tidak berstruktur yang mendalam dan terperinci. Kesan besar dapat dilihat melalui modal ekonomi bagi melaksanakan pelancongan peribumi ini. Modal ekonomi menyumbang kepada kekuatan ekonomi terhadap masyarakat peribumi. Melalui kekuatan ekonomi yang disokong oleh pihak agensi tempatan seterusnya dapat membawa kepada penambahbaikan secara berterusan terhadap ekonomi masyarakat Orang Asli suku kaum Semai di tapah, Perak disamping dapat menyumbang kepada kelestarian pelancongan peribumi di kawasan tersebut.

Kata kunci: Kelestarian, Pelancongan Peribumi, kajian kes, modal ekonomi, ilmu pengetahuan

© 2018 Penerbit UTM Press. All rights reserved

1.0 PENGENALAN

Menurut anggaran Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu (PBB), terdapat kira-kira 370 juta masyarakat peribumi di dunia, dan lebih kurang dua pertiga daripada mereka tinggal di Asia (United Nations, 2007; UNDP, 2012, Ramlee, 2013). Dalam beberapa dekad yang lalu, masyarakat peribumi di Asia berjuang bagi mengukuhkan hak mereka dalam menentukan nasib demi melindungi wilayah dan sumber mereka (Ramlee, 2013). Orang Asli secara tradisinya bergantung kepada memburu, memancing dan mengutip hasil hutan bagi menampung keperluan kehidupan seharian mereka. Masyarakat Orang Asli merupakan kaum minoriti penduduk Malaysia dan merupakan komuniti peribumi yang terdapat di Semenanjung Malaysia (Ma'rof & Sarjit, 2008).

Dari segi taburan penempatan masyarakat Orang Asli, 38% mendiami di kawasan pendalaman, 61% di kawasan pinggir dan 1% di kawasan bandar. Mereka terdiri daripada tiga kategori utama Orang Asli iaitu Negrito, Senoi dan Melayu-Proto. Setiap kategori pula terdiri daripada sub kategori suku kaum yang mana mereka bertutur dalam bahasa ibunda selain daripada dialek Melayu tempatan (JAKOA, 2012). Takrifan Orang Asli dalam Perlembagaan Malaysia telah termaktub dalam Perkara 160 (2) yang menyatakan bahawa Orang Asli adalah merujuk kepada Orang Asli Semenanjung Tanah Melayu. Dari aspek undang-undang, kedudukan Orang Asli telah diperuntukkan di bawah undang-undang yang khusus, iaitu Akta Orang Asli 1954 (Akta 134). Akta ini telah dikanunkan khusus bagi menjaga kepentingan dan kebajikan Orang Asli di Semenanjung Malaysia (Nordin, Hassan, Ganesan, Ahmad, & Balakrishnan, 2013). Seksyen 3, Akta 134 mentakrifkan Orang Asli dengan mengelaskan Orang Asli seperti berikut:

- i) Mana-mana orang yang bapanya ialah ahli daripada etnik Orang Asli, yang bercakap bahasa Orang Asli dan lazimnya mengikut cara hidup Orang Asli dan adat dan kepercayaan Orang Asli, dan termasuklah seorang keturunan melalui lelaki orang itu;
- ii) mana-mana orang daripada mana-mana kaum yang diambil sebagai anak angkat semasa budak oleh Orang Asli dan telah dibesarkan sebagai seorang asli, lazimnya mengikut cara hidup Orang Asli dan adat dan kepercayaan Orang Asli, dan ialah daripada suatu masyarakat Orang Asli; atau
- iii) anak daripada mana-mana penyatuan antara seorang perempuan Orang Asli dengan seorang lelaki daripada kaum lain, dengan syarat anak itu lazimnya bercakap bahasa Orang Asli dan lazimnya mengikut cara hidup Orang Asli dan adat dan kepercayaan Orang Asli, dan masih lagi menjadi ahli daripada suatu masyarakat Orang Asli.

Menurut Abdul Razaq Ahmad dan Zalizan Mohd Jelas (2009), masyarakat Orang Asli merupakan komuniti kecil di Malaysia dan merupakan sebahagian daripada penduduk peribumi di samping kaum Bumiputera Semenanjung (Melayu, Siam, Mamak), Bumiputera Sabah (Kadazan, Dusun, Murut, Bajau) dan Bumiputera Sarawak (Iban, Kenyah, Bidayan). Merujuk perangkaan yang dibuat oleh Jabatan Hal Ehwal Ekonomi Orang Asli (JHEOA), jumlah keseluruhan Orang Asli di Semenanjung Malaysia pada tahun 2003 ialah seramai 147,412 orang (Zainal Abidin Ali, 2008) yang dapat diklasifikasikan kepada tiga kumpulan iaitu Negrito, Senoi dan Melayu Proto. Setiap kaum induk Orang Asli dapat pula dibahagikan kepada pelbagai suku kaum. Senoi merupakan kaum induk yang terbesar iaitu dengan jumlah mereka adalah sebanyak 81,826 orang (55.5%) diikuti oleh kaum Melayu Proto sebanyak 61,585 (41.77%) dan Negrito sebanyak 4,001 yang merupakan kumpulan paling *primitive* (2.71%) (Zainal Abidin Ali, 2008). Istilah 'Orang Asli' digunakan selepas merdeka bagi padanan untuk istilah "*Aboriginal People*" seperti yang termaktub di bawah *Aboriginal People Ordinance 1954*. Ahli etnografi membahagikan kelompok Orang Asli berdasarkan perbezaan asal-usul, bahasa, dan rupa bentuk fizikal mereka iaitu Negrito, Senoi dan Melayu-Proto (Lin & Mohd Risdi, 2008).

Dalam kelompok Senoi terdapat suku kaum Semai, Temiar, Jah Hut, Che Wong, Mah Meri dan Semaq Beri mendiami kawasan di Perak dan Pahang. Bagi Melayu Proto pula terdiri daripada suku kaum Temuan, Semelai, Jakun, Kanaq, Orang Kuala dan Orang Seletar yang menduduki kawasan sekitar Pahang, Johor, Negeri Sembilan dan Selangor. Manakala dalam kelompok Negrito pula adanya beberapa suku kaum iaitu Kensiu, Kintak, Jahai, Lanoh, Mendriq dan Bateq yang mendiami kawasan di Kelantan, Perak dan Pahang (Khor & Mohd Shariff, 2008). Pada tahun 2011, Pahang adalah negeri yang mempunyai jumlah penduduk Orang Asli paling ramai iaitu sebanyak 67,506 orang (37.9%) diikuti oleh Perak iaitu 53,299 orang (29.9%) dan Selangor iaitu sebanyak 17,587 orang (9.9%) (JAKOA, 2011).

Di Malaysia, industri pelancongan telah pesat membangun sekitar tahun 1972 seiring dengan penubuhan *Tourism Development Corporation Malaysia* (TDCM). Namun, perkembangan yang pesat dalam industri pelancongan ini berlaku 15 tahun kemudian apabila Kementerian Kebudayaan, Kesenian, dan Pelancongan dibentuk pada tahun 1987 bagi mengembangkan industri ini. Perkembangan industri pelancongan di Malaysia dapat dilihat melalui pertambahan Keluaran Dalam Negara Kasar (KDNK) antara tahun 1990 hingga 2013 yang menunjukkan peningkatan pendapatan dari RM 2,575.1 juta kepada RM 65.44 billion (Kementerian Pelancongan Malaysia, 2013). Industri pelancongan telah mendapat fokus utama kesan daripada sumbangan kepada ekonomi negara. Seterusnya *sustainable tourism* yang memberi fokus kepada *nature tourism* diperkenalkan sekitar awal tahun 1990an yang merujuk kepada ekopelancongan (Awang et al., 2015). Di peringkat awal perkembangan ekopelancongan di Malaysia misalnya tumpuan diberikan kepada kunjungan ke kawasan hutan hujan dan terumbu karang. Namun permintaan oleh pelancong dari dalam dan luar negara terhadap budaya dan cara hidup masyarakat tempatan atau "*community-base*" telah dapat mengembangkan industri pelancongan ini (Zeppel, 2006). Walaubagaimanapun, masih terdapat kelemahan dari segi pengangkutan dan perkhidmatan jalan raya (Ah Choy, Atan, Muhammed, Sakawi, & JH, 2012) yang perlu ditambahbaik.

Di Semenanjung Malaysia, wujudnya penglibatan komuniti Orang Asli dan kegiatan ekopelancongan yang dapat membolehkan golongan ini meningkatkan status sosioekonomi mereka. Pengenalan kepada kegiatan pelancongan yang membabitkan budaya masyarakat tempatan telah mendapat tempat dan turut di beri perhatian oleh pihak kerajaan. Hal ini terbukti menerusi pelan perancangan Pembangunan Wilayah Ekonomi Koridor Utara atau *Northern Corridor Economy Region* (NCER) yang terdiri daripada negeri-negeri seperti Kedah, Perlis, Pulau Pinang, dan Perak Utara. Umum mengetahui kawasan ini khususnya adalah tidak seimbang dari segi pembangunan ekonomi telah mendapat perhatian untuk menjalankan pelan pembangunan ekonomi iaitu kegiatan "ekopelancongan". Kegiatan ekopelancongan dapat menyumbang kepada pembangunan ekonomi yang mantap disebabkan oleh aset semulajadi yang mempunyai nilai yang sangat tinggi (Siti Nor Awang, Kamal Solhai Fadzil, Wan Suzita Wan Ibrahim, Rosilawati Zinol, 2015). Namun, aktiviti promosi pelancongan masih belum diperluaskan lagi (Ah Choy et al., 2012).

Ekopelancongan merupakan aktiviti pelancongan yang harmoni dengan persekitaran (Ah Choy, 2013). Konsep ini menumpukan kepada pertimbangan dan sensitif terhadap ekologi, kawalan, integrasi dengan sosiobudaya dan penerapan nilai-nilai mapan. Pelaksanaan konsep ini mampu mencapai "simbiosis" antara pemuliharaan dan pembangunan (Johan Afendi Ibrahim & Mohamad Zaki Ahmad, 2012). Boyd dan Butler (1999) melihat kepada perkembangan ekopelancongan yang mana kegiatan ini mula diperkenalkan sekitar tahun 1950an, dan penekanan diberikan kepada eksplorasi dan pendidikan. Seterusnya selepas 1950an sehingga menjelang 1980an, kelihatan muncul '*special interest*' atau minat khusus kepada pelancong ke atas aktiviti ini di samping elemen pendidikan yang masih diteruskan. Bermula 1981 sehingga 1988 muncul elemen baharu yang menampakkan aktiviti pemerhatian ke atas budaya dan alam semula jadi mula diberi perhatian. Pada tahap perkembangan yang keempat penekanan diberikan kepada usaha untuk menambah keuntungan dari segi ekonomi kepada masyarakat atau kawasan terbabit. Tahap kelima memperlihatkan perkembangan ke arah mementingkan keadaan alam sekitar dan sosiobudaya yang positif. Akan tetapi, sokongan daripada pihak berkuasa masih kurang diberikan terhadap aktiviti ekopelancongan (Ah Choy et al., 2012).

Kesan daripada perkembangan sektor pelancongan menyebabkan pelbagai pihak talmpil ke hadapan seperti pihak kerajaan dan swasta serta badan bukan kerajaan (NGO) yang membantu mengembangkan kegiatan ini. Pada tahun 2001, pihak *United Nations Global Environmental Facilities* telah memperuntukkan sejumlah USD2,000 kepada Persatuan Pencinta Alam Malaysia untuk memberi latihan kemahiran kepada masyarakat Semai di Ulu Geroh, Perak (Siti Nor Awang, Kamal Solhai Fadzil, Wan Suzita Wan Ibrahim, Rosilawati Zinol, 2015). Pada tahun 2002, masyarakat Semai telah diberi latihan sebagai "jurupandu" atau *nature guides, tour operators*, dan *handicrafters* sebagai salah satu cara dalam memperkenalkan kegiatan ekopelancongan dalam kalangan masyarakat Orang Asli (UNDP 2012; Zeppel, 2006). Melalui latihan dan kemahiran yang diberikan kepada masyarakat Semai ini seterusnya membolehkan mereka menjadi jurupandu kepada pelawat yang mengunjungi Hutan Simpan Bukit Kinta. Hutan ini mempunyai tarikannya yang tersendiri iaitu

bunga Raflesia dan pelbagai jenis flora dan fauna yang lain (Zeppel, 2006). Penglibatan masyarakat peribumi dalam industri pelancongan bukanlah merupakan perkara yang baharu, sebaliknya telah berkembang dan dikenali sebagai “*indigenous tourism*” atau “*ethnic tourism*”. Namun di Malaysia keadaannya sedikit berbeza berikutan kunjungan pelancong asing ke kawasan komuniti Orang Asli masih pada peringkat awal. Beberapa kajian lepas telah dijalankan, namun begitu masih kurang kajian berkaitan tentang pelancongan peribumi terutama dalam kalangan Orang Asli. Oleh sebab itu, adalah kritikal kajian ini dijalankan bagi mengetahui faktor-faktor yang mempengaruhi kelestarian keupayaan pelancongan peribumi dalam komuniti masyarakat Orang Asli.

Pelancongan Orang Asli boleh ditakrifkan sebagai satu bentuk aktiviti pelancongan di mana Orang Asli terlibat secara langsung sama ada mengawal atau mempersembahkan kebudayaan mereka sebagai asas tarikan (Rohayu Roddin & Sidi, 2013). Projek Pelancongan Peribumi lebih tertumpu kepada memperkenalkan destinasi percutian dan rekreasi di penempatan Orang Asli yang berpotensi untuk dibangunkan sebagai projek pelancongan. Secara tidak langsung, ini dapat menambahkan pendapatan ekonomi melalui persembahan kebudayaan, penjualan barang untuk hasil hutan dan menjadi pemandu pelancong.

Peruntukkan sebanyak empat juta ringgit telah diperuntukkan untuk menjayakan program pelancongan peribumi yang melibatkan kawasan penempatan masyarakat Orang Asli di kawasan Telok Tongkah di Selangor, Kg. Bukit Kepong di Negeri Sembilan dan Kg. Bakar Batu, Johor (Wee, Maryati Mohamed, Mohd Nur Syufaat, Zainal Zulhilmi, & Siti Aminah, 2013). Penglibatan golongan miskin dan terpinggir dalam perancangan dan pengurusan pelancongan peribumi adalah penting untuk meningkatkan taraf sosioekonomi mereka. Pelancongan boleh membuka peluang melalui penglibatan dalam mengurus dan mengawal aktiviti penting sosio-ekonomi, memperkasa masyarakat peribumi untuk berunding dengan ahli ekonomi dan melatih mereka mendapatkan hasil dan kelebihan ekonomi yang dibentuk (Goodwin, 2007).

Di samping itu, sejumlah sembilan juta ringgit telah disediakan oleh pihak kerajaan dalam menjalankan projek pengembangan kursus yang bertujuan meningkatkan pengetahuan dan memberi pendedahan kepada petani, penternak dan nelayan melalui kursus, ceramah, lawatan sambil belajar dan latihan amali mengenai teknik-teknik atau teknologi moden dan komersial untuk tahun 2008 (Wee et al., 2013). Pada tahun yang sama, sejumlah RM 380,000.00 telah diperuntukkan oleh kerajaan dalam memberi latihan bagi tujuan bimbingan usahawan yang mana peruntukkan bantuan berbentuk peralatan, mesin dan kursus atau latihan keusahawanan untuk mewujudkan usahawan Orang Asli yang berdaya tahan dan maju selaras dengan hasrat kerajaan bagi melibatkan bumiputera dalam bidang perusahan kecil dan sederhana (IKS) (Wee et al., 2013). Dari perspektif ekonomi, masyarakat peribumi dilihat sebagai mempunyai kelebihan untuk memajukan sektor pelancongan peribumi berdasarkan budaya mereka yang unik, layanan dan tanah tradisi mereka.

Hubungan antara pekekalan budaya dan ekonomi saling bergantung di mana budaya dilihat mampu menyumbang kepada kejayaan ekonomi dan kejayaan ekonomi menyumbang kepada pekekalan budaya (Hinch & Butler, 2007). Pelancong yang datang berkunjung bukan hanya mengunjungi sekumpulan masyarakat untuk melihat budaya dan cara hidup yang ‘*exotic*’ sebaliknya pelancong diberi pendedahan terhadap cara pembuatan barangan kraf seperti barangan dan pakaian dan cara membuat jerat bagi memburu binatang yang dihasilkan oleh komuniti Orang Asli. Perkembangan ini sedikit sebanyak dapat mengembang luaskan budaya komuniti peribumi yang terbabit. Oleh yang demikian, budaya dan cara hidup komuniti Orang Asli ini akan dapat dikongsi, dimartabat dan dapat dikekalkan (Awang et al., 2015).

Hasil seni Orang Asli boleh diperolehi di Muzium Orang Asli Gombak, Pasar Seni, malah ada yang turut dijual di hentian Rawat dan Rehat Lebuhraya Utara-Selatan. Pengunjung yang melawat penempatan Orang Asli juga berpeluang mendapatkan hasil kraftangan mereka. Nyanyian dan tarian tidak lengkap tanpa alat muzik. Hasil dari kreativiti masyarakat Orang Asli, alatan muzik dari bahan-bahan tempatan direka cipta mengikut bunyi yang diingini. Antara alat muzik tradisional mereka ialah Siol (Seruling Buluh), Gooch (Buluh Cenlong), Genggong (Ranggol), Bataq (Gendang) dan Korep (Gitar Buluh). Orang Asli juga menghasilkan barang-barang kraftangan, unsur-unsur seni yang berkait rapat dengan motif dan corak diterapkan pada ukiran kayu, buluh, anyaman, perhiasan diri, sumptan, tabung damak dan sebagainya (Adi, Hood & Rashid, 2006). Walaupun terdapat banyak hasil seni yang dibuat oleh komuniti Orang Asli, namun terdapat beberapa kelemahan berkaitan industri pelancongan peribumi ini.

Antara kelemahan berkaitan industri pelancongan peribumi ialah dari sudut kemunduran dan kemiskinan yang dihadapi oleh komuniti Orang Asli (Noraida Harun & Noor' Ashikin Hamid, 2010). Pada tahun 2008, JAKOA telah meluluskan peruntukkan sebanyak RM58,540,000 untuk melaksanakan pembangunan sosial antaranya ialah untuk Program Perumahan Rakyat Termiskin, perumahan ketua masyarakat, infrastruktur dan kemudahan awam, kesihatan dan perubatan, pembangunan keluarga dan masyarakat, kemudahan pentadbiran JAKOA dan program pembangunan minda (Wee et al., 2013).

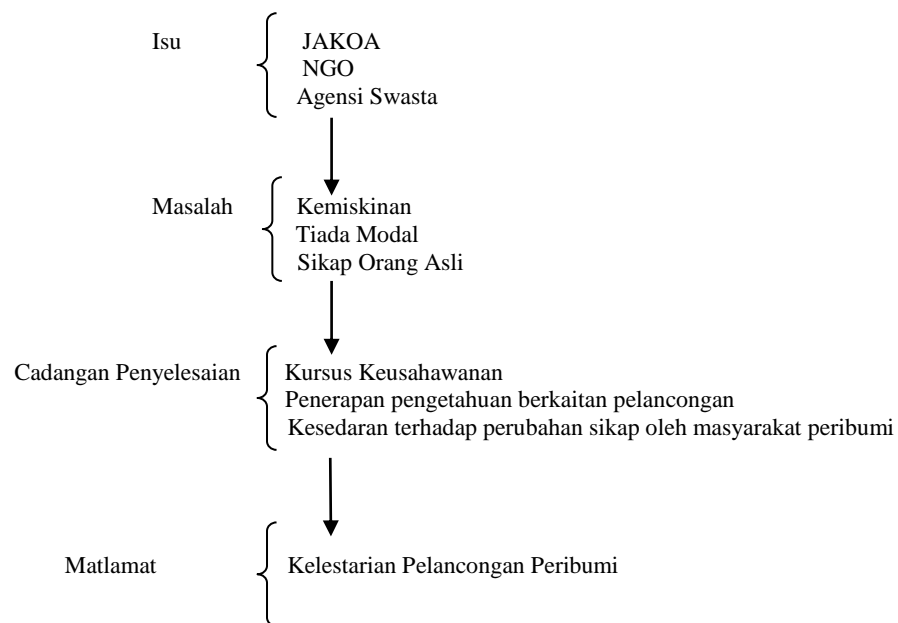
Selain itu, elemen kelemahan pelancongan peribumi ialah dari segi kawasan tarikan pelancongan, perkhidmatan, infrastruktur, pengangkutan dan penilaian kemampunan (Suzita et al., 2015). Dari segi kawasan tarikan pelancongan, keadaan semasa produk ekopelancongan hanya dapat menarik minat bagi pelawat harian dan bersifat rekreasi sahaja. Tambahan pula, penyediaan kemudahan bagi menyokong pembangunan pelancongan tidaklah begitu memuaskan dan masih pada peringkat penambahbaikan. Elemen kelemahan pelancongan peribumi di Royal Belum misalnya dari segi perkhidmatan pula ialah terdapat beberapa kemudahan penginapan yang disediakan hanyalah terbuka bagi kakitangan agensi sahaja. Dari sudut infrastruktur sosial pula, kemudahan bagi infrastruktur masih berada pada tahap yang kurang memuaskan terutamanya bagi aspek kemudahan asas misalnya dari segi bekalan elektrik. Tahap penyediaan dan pelaksanaan kemudahan bagi infrastruktur pembangunan pelancongan peribumi masih berada pada tahap kurang memuaskan dan perlahan. Hal ini ditambah pula dengan ketiadaan program bersepadu yang dapat melibatkan masyarakat tempatan dalam aktiviti ekopelancongan. Kawasan sensitif terhadap alam sekitar tidak dilindungi kepentingannya misalnya terhadap penguatkuasaan dan pemantauan yang lemah oleh badan-badan yang bertanggungjawab yang seterusnya mengakibatkan berlakunya pencerobohan terutamanya di kawasan sensitif alam sekitar. Hal ini ditambah pula dengan ketiadaan penglibatan masyarakat tempatan dalam aktiviti yang melibatkan perlindungan kawasan hutan. Dari segi pengangkutan lalu lintas pula, pembinaan dan penyediaan pengangkutan yang berada pada tahap yang rendah dan kurang memuaskan yang menyebabkan kelemahan dalam pelancongan peribumi ini (Suzita et al., 2015). Kesan daripada pembinaan empangan di kawasan pelancongan peribumi turut mengakibatkan penilaian kemampunan berada pada tahap yang rendah.

Terdapat kajian yang telah dijalankan berkaitan industri pelancongan peribumi dan dapatan menunjukkan bahawa kemunduran dan kemiskinan merupakan cabaran utama yang dihadapi oleh kerajaan dalam usaha membangunkan komuniti Orang Asli secara berkesan (Noraida Harun & Noor' Ashikin Hamid, 2010). Pada tahun 2009, masyarakat Orang Asli mencatat kadar kemiskinan sebanyak 49% yang menunjukkan bahawa satu daripada dua Orang Asli adalah miskin pada ketika itu (Azlina & Ma'rof, 2013). Misalnya kajian oleh (Norlida et al., 2012) di kawasan perkampungan Sungai Ruil, Cameron Highland mendapati bahawa majoriti Orang Asli masih berpendapatan

rendah. Terdapat hanya 1.5% daripada komuniti yang mempunyai pendapatan RM1500 hingga RM 2000 manakala yang lain adalah kurang daripada RM1500. Namun sikap dan cara berfikir masyarakat Orang Asli ialah cabaran terbesar yang dihadapi oleh pihak kerajaan dalam usaha membangunkan komuniti Orang Asli.

Sejak dahulu lagi, pelbagai pihak melabelkan Orang Asli sebagai masyarakat yang terlalu bergantung kepada bantuan kerajaan, rendah diri, pemalu, kurang keyakinan diri, tidak menghayati budaya kerja yang produktif dan berdaya tahan rendah dalam menghadapi cabaran dan persaingan dari luar (Khairul Hisyam & Ibrahim, 2007). Pada tahun 2008, sebanyak RM 320,000 telah diperuntukkan oleh kerajaan dalam membina ruang niaga untuk kemudahan masyarakat Orang Asli (Wee et al., 2010). Kurangnya penglibatan dan kerjasama daripada masyarakat setempat untuk menjayakan program “*indigenous tourism*” merupakan antara permasalahan dalam melestarikan atau mengekalkan pelancongan peribumi. Oleh yang demikian, penglibatan dan kerjasama daripada masyarakat setempat terutamanya dalam perkara yang melibatkan persekitaran contohnya seperti hutan dalam kajian ini penting disebabkan oleh mereka mendiami kawasan tersebut dan mereka turut mahir dan memahami keadaan persekitaran setempat di tempat tinggal mereka dan secara tidak langsung mereka boleh memberi dan menyumbang maklumat asas yang berguna untuk menjayakan kegiatan pelancongan peribumi ini (Nur Atiqah Kamarus Zaman et al., 2014). Rajah 1 menunjukkan Kerangka teori bagi Transformasi Modal Ekonomi bagi kelestarian Pelancongan Peribumi.

Transformasi Modal Ekonomi bagi kelestarian Pelancongan Peribumi

Rajah 1 Kerangka teori bagi transformasi modal ekonomi bagi kelestarian pelancongan peribumi

2.0 METODOLOGI

Sumber data utama bagi kajian ini diperoleh dari komuniti Orang Asli. Manakala, sumber data lain diperoleh daripada pihak JAKOA, MPOB. Sumber maklumat daripada komuniti Orang Asli adalah penting disebabkan oleh Orang Asli mempunyai maklumat mengenai pelancongan peribumi yang dijalankan. Seterusnya lawatan tapak dan temu bual berstruktur dengan Tok Batin serta kumpulan berfokus bagi masyarakat Orang Asli. Kumpulan berfokus ini dijalankan bersama-sama dengan kumpulan Orang Asli suku kaum Semai yang tinggal di Kampung Batu 5 Jalan Pahang, Tapah, Perak. Responden yang dipilih haruslah berpengetahuan dan mempunyai pengalaman. Seramai 3 Orang Asli, 3 orang staff JAKOA batang padang, tapah dan seorang pegawai MPOB tapah, Perak. Temubual berdasarkan satu soal selidik dilakukan dengan komuniti Orang Asli dari suku kaum Semai yang telah dikumpulkan dan ditemubual terhadap perusahaan yang dijalankan. Antara perusahaan pelancongan peribumi yang dijalankan seperti produk perusahaan kraftangan iaitu menganyam kelarai, membuat tongkat, rotan, kerusi, bakul, meja daripada rotan, penyangkut baju, frame gambar, tudung salji, tabung duit. Temubual berdasarkan satu soal selidik. Pengkaji juga perlu kembali semula ke tempat kajian untuk tujuan berbincang dengan peserta kajian. “*Key Informant*” dalam kajian ini adalah Tok Batin yang merupakan Ketua Penduduk bagi suku kaum masyarakat Orang Asli Semai. Seramai 3 orang responden telah dikumpulkan dan ditemubual secara mendalam terhadap produk kraftangan yang diusahakan oleh mereka perkara ini dilakukan bertujuan agar pengkaji dapat memperhalusi interpretasi yang akan dibuat terhadap ke semua kes (Creswell, 2008; Denzin & Lincoln, 2000). Kajian yang di laksanakan bermula dari September 2017 sehingga November 2017. Responden terdiri daripada 2 orang kakitangan JAKOA, seorang kakitangan Lembaga Minyak Sawit Malaysia, seorang tok batin dan 2 orang pengusaha kraftangan anyaman.

■3.0 DAPATAN KAJIAN

Pada keseluruhannya, data yang dikumpul menampakkan kebimbangan masyarakat Orang Asli terhadap masalah kewangan yang dihadapi oleh mereka dalam memulakan perniagaan. Mereka tidak mampu untuk membuat pinjaman daripada bank disebabkan oleh mereka khuatir untuk tidak mampu membayar kembali. Hal ini dinyatakan oleh pengusaha kraftangan PU iaitu

“...aarr..kita kena ada duit spare la..kena duit sendiri la memang kalau tak da modal memang sukarlah nak buat kerja ni tapi bagi saya sebelum saya tampung duit modal ni saya ambil barang hutan yang tak kena mengena dengan duit lah..macam buluh, kayu..cuma beli shelex dengan paku je..sebelum tu tak de mesin apa pun saya..dapat mesin ni pun dalam tahun 2011..dulu saya guna tukul je..pasal dulu di batu 7 ni tak da elektrik..letrik hanya disini je (batu 5) tahun1988, 1989 tak da letrik jadi saya guna benda tu..saya cari di hutan bahan mentah ni bila dah dapat baru saya cari duit luar amik shelex, amik paku, amik tukul buat benda tu dulu..jual benda tu baru buat modal..nak buat pinjaman pun dia kena ada dana..kalau ada dana baru dapat pinjaman kalau tak da dana mana ada bagi..bank tak bagi..tapi macam sekarang ni saya dah ok berniaga...” (PU/L/47)

Tok Batin turut menyatakan bahawa beliau sendiri tidak memperoleh apa-apa bantuan kewangan daripada JAKOA atau mana-mana agensi dalam menjalankan perusahaan pelancongan peribumi. Tambah Tok Batin iaitu

“..Tiada bantuan kewangan yang diperoleh..” (B/L/25)

JAKOA turut menyatakan bahawa mereka tidak menyediakan bantuan kewangan terhadap Orang Asli yang hendak memulakan perniagaan. JAKOA hanya memberikan barangan dalam bentuk peralatan sahaja. Hal ini dinyatakan oleh kakitangan JAKOA dari bahagian sosioekonomi Orang Asli iaitu En. Mohd Firdaus

“..Tiada bantuan kewangan yang disediakan. Macam apa-apa sahaja usahawan Orang Asli kami akan salurkan dalam bentuk barangan. Contoh jika macam Bah Dek kami sediakan bengkel dan peralatan bagi dia membuat hasil kraftangan. Tidak pernah bagi duit...biasanya kami tanya kos berapa contoh macam RM 20 000, jadi kami sediakan keperluan peralatan...” (J/L/24)

Di samping itu juga, masyarakat Orang Asli suku kaum semai turut memikirkan langkah-langkah dalam mengekalkan perusahaan pelancongan peribumi yang mereka laksanakan. Antara langkah-langkah tersebut ialah pertama mestilah berbincang dengan Tok Batin. Menurut pengusaha kraftangan Bah Dek perbincangan dengan Tok Batin adalah penting dalam mengekalkan tradisi turun temurun yang telah dijalankan oleh suku kaum Orang Asli semai dalam menghasilkan seni kraftangan yang bermutu dan berkualiti. Tambah PU lagi beliau juga haruslah menjadi lebih kreatif dalam mempelbagaikan keluaran produk perusahaan pelancongan peribumi agar pelancong lebih berminat untuk membeli produk keluaran masyarakat peribumi.

“..langkah pertama kalau nak buat perubahan kena berbincang dengan tok batin dulu..langkah keduanya kalau tok batin tak pernah buat benda ni..macam saya kena berfikir dengan diri sendiri..macam mana nak buat..macam mana nak buat..kita bila dah buat macam ni..kita dah masuk dalam Orang Asli..bila dah masuk dalam Orang Asli kena pelbagai barang kena keluarkan jangan satu pattern je..kalau satu pattern je orang jemu nak beli..satu pattern..dua pettern..tiga pettern..sehingga pettern yang mana boleh kita ubahsuai..arr..baru ada perubahan la..makna kalau situ aje..makna kalau sempat untuk tongkat je..orang tengok untuk tongkat aje..tak nak beli..tak nak datang kedai ni..bila orang masuk sini tengok ini ada..ini ada.. ini ada..arr..nak kena memperbanyakkan lagi barang..kita kena ubah suai contohnya tabung duit tu tiada orang nak beli..jadi kita kena ubah bentuk tabung duit tu misalnya kita tampal bawah tabung duit tu dengan rotan dan letak berbagai corak. Tabung duit tu saya buat berbagai jenis ada yang ada corak ada yang tiada corak..mat saleh selalunya tak nak corak. yang nak corak orang tempatan. Kalau Mat Saleh ni yang shelax ni dia tak nak..dia nak yang buluh tu..” (PU/L/49)

Langkah ketiga menurut beliau lagi, seseorang pengusaha haruslah bersikap positif dalam menjalankan tugas dan tidak hanya memikirkan kerumitan dalam menghasilkan produk kraftangan. Tambah responden PU lagi kesabaran adalah sangat penting dalam diri seseorang pengusaha kraftangan.

“..Masalaahnya kalau kita pikir tentang rumit tu memang ada kerumitannya tu..kerumitaannya tu..nak meraut,nak bagi bulat..kalau bulat nyer tak sama, kalau putus asa memang tidak boleh jadi nak buat..nak cari rotan di hutan, lepas kopek nak meraut baru cari untuk bingkai tepi rotan ni..rotan ni kena bulatkan dulu.. jangan bulat bujur nanti mereka tak nak..jika nak bujur..bujur terus..jika nak bulat..bulat terus..jangan bulat sampai benjol sebelah..kalau minat sahaja tidak boleh..kalau rajin sahaja tidak boleh, jika malas sahaja pun tidak boleh..jadi kena ada semua kena ada malas, minat, rajin..kesabaran penting sekali..kena tanam dalam kita punya pemikiran..bagaimana kita nak buat benda ni..kalau pikir susah memang tidak jadi buat..” (PU/L/51)

Di samping itu juga, agensi tempatan seperti Lembaga Minyak Sawit Malaysia (MPOB) turut menyatakan bahawa masyarakat Orang Asli haruslah dilatih dengan pelbagai kemahiran terutamanya dari segi pengurusan perladangan, pengurusan tanah dan pengurusan tanaman. Tambah beliau lagi pengetahuan tersebut diperlukan oleh mereka dalam menjalankan perladangan.

“..apa yang Orang Asli perlu ada untuk memastikan Orang Asli punya produk pelancongan tu boleh diluaskan ataupun mendatangkan keuntungan kepada Orang Asli tapi secara umum la..untuk kita kita perlukan kemahiran dari segi pengurusan perladangan untuk Orang Asli, pengurusan tanah, pengurusan tanaman..knowledge yang tu yang Orang Asli nak kena ada...” (MP/L/6)

Pegawai MPOB turut menyatakan bahawa masyarakat Orang Asli haruslah dilatih dengan pelbagai kursus agar mereka mempunyai pelbagai kemahiran antaranya kemahiran dari sudut penanaman seperti kelapa sawit, herba-herba hutan bagi menjana sumber pendapatan mereka.

“...Kalau khas untuk perladangan kitaorang akan bagi kursus dekat Orang Asli..kursus-kursus apa ni tanaman tu kita buat kursus untuk sawit sahaja tapi knowledge tu boleh diaplikasikanlah kepada tanaman lain kebanyakkan diaorang tanam tanaman herba..herba-herba hutan tu kan tu pun boleh diaplikasikanlah tak ada masalah..aarr..cuma..mungkin caranya sedikit berbeza..aar..macam tu..bantuan tu khas untuk kelapa sawit sahaja tapi kalau aarr..dalam skop bantuan tu dia tak da letak tanaman lain la..tapi kalau dia nak buat tanaman selingan untuk tanam tongkat ali ke apa sebagainya..diaorang boleh buat..tak ada masalah..kita boleh bantu dari segi kewangan..” (MP/L/8)

Melalui dapatan kajian ini, masyarakat Orang Asli dapat mengikuti kursus yang diadakan oleh pihak agensi tempatan dalam melatih mereka agar lebih berdaya saing dan maju. Walaupun terdapat kekangan dari segi sumber kewangan, mereka masih bersikap positif dalam menjalankan tugas dan tidak hanya memikirkan kerumitan dalam menghasilkan produk kraftangan. Orang Asli suku kaum Semai turut menggunakan sumber-sumber alam seperti rotan, kayu, herba-herba dan sebagainya sebagai modal permulaan dalam mereka menjalankan perniagaan.

4.0 PERBINCANGAN

Menurut Hinch dan Butler (1996), pelancongan peribumi adalah aktiviti pelancongan yang mana masyarakat Orang Asli terlibat dengan menggunakan budaya serta kraftangan mereka sebagai intipati tarikan. Menerusi kajian yang dijalankan ini, pelancongan peribumi merujuk kepada hasil kraftangan yang diusahakan oleh masyarakat Orang Asli seperti membuat produk kraftangan seperti bubu, anyaman tikar, menjadi pemandu pelancong dan sebagainya. Harapan dan motivasi diri yang tinggi dalam diri pengusaha kraftangan Orang Asli, Bah Dek untuk mengubah masa depan diri dan keluarganya kearah yang lebih baik. Pengusaha kraftangan mengusahakan produk pelancongan peribumi bertujuan untuk meneruskan tradisi turun temurun yang diamalkan oleh mereka agar dapat disambung oleh generasi anak-anak mereka pula. Pengusaha kraftangan ini turut mahu meningkatkan taraf hidup mereka dan keluar daripada kepompong kemiskinan. Oleh yang demikian pengusaha kraftangan Orang Asli telah mempelbagaikan produk jualan hasil kraftangan mereka antaranya seperti membuat tongkat, membuat rotan, membuat bakul, kerusi, penyangkut baju, frame gambar, tudung salji, tabung duit, anak damak, herba-herba, tongkat ali dan sebagainya.

Dengan adanya pelbagai keluaran produk kraftangan ini seterusnya dapat memenuhi permintaan pelanggan terutamanya pelancong untuk membeli produk kraftangan masyarakat peribumi. Hal ini secara tidak langsung telah dapat meningkatkan pendapatan suku kaum Orang Asli Semai di Tapah, Perak. Secara tidak langsung suku kaum Orang Asli Semai ini turut dapat mengekalkan kesinambungan budaya turun temurun dari segi ilmu kemahiran menganyam yang telah dilakukan oleh nenek moyang mereka. Menurut Kunasekaran et al. (2017) pembangunan pelancongan mempunyai hubung kait dengan etnik, warisan dan perayaan masyarakat Orang Asli. Budaya mereka yang unik dengan adanya tarian sewang sebagai upacara rasmi untuk meraikan kedatangan pelancong asing ke tempat mereka merupakan antara tarikan gaya hidup yang unik dan autentik. Penemuan baru mendapati sumber budaya merupakan salah satu daripada faktor yang penting perlu diberi perhatian dalam memacu pelancongan peribumi yang mampan (Kunasekaran et al., 2017). Hinch dan Butler (1996) menyatakan bahawa budaya telah muncul sebagai salah satu daya tarikan yang kuat bukan sahaja dari segi pelancongan tetapi juga untuk usahawan, agensi kerajaan dan penyelidik akademik.

Rujukan

- Abdul Razaq Ahmad & Zalizan Mohd Jelas. (2009). *Masyarakat Orang Asli: Perspektif Pendidikan dan Sosiobudaya*. Selangor: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Adi bin Haji Taha, Hood bin Haji Salleh, & Rashid bin Esa. (2006). *Orang Asli: Khazanah Tersembunyi*. Kuala Lumpur: Jabatan Muzium Malaysia.
- Ah Choy, E., Atan, A., Muhammed, H., Sakawi, Z., & JH, A. (2012). Analisis Kelebihan Kompetitif Ekopelancongan di Mukim Ulu Dong, Raub, Pahang, Malaysia. *Geografia - Malaysian Journal of Society and Space*, 8(8), 158–169.
- Awang, S. N., Fadzil, K. S., Suzita, W., Ibrahim, W., Zinol, R., & Edo, J. (2015). Indigeneous Tourism - Satu Tinjauan Awal Penglibatan Masyarakat Orang Asli Dalam Industri Pelancongan Orang Asli (Aboriginal) *Community Participation In The Tourism Industry - A Preliminary Survey of Belum-Temenggor*, 9(9), 125–136.
- Azlina, M. K., & Ma'rof, R. (2013). Atribusi Kemiskinan Dalam Kalangan Pelajar Orang Asli Di Malaysia. *Proceeding of the International Conference on Social Science Research*, (June 2013), 1000–1007.
- Creswell, J.W. (2008). *Educational Research. Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. 2nd Ed. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (2000). *Handbook of qualitative research*. London: Sage.
- Hinch, T., & Butler, R. (1996). Indigenous Tourism: A Common Ground for Discussion. In R.W. Butler & T Hinch (Eds.), *Tourism and Indigenous Peoples*, 3-19. London: International Thomson Business Press.
- Hinch, T., & Butler, R. (1996). (Eds.), *Indigenous Tourism: A Common Ground For Discussion*, 1996, London: International Thomson Business Press.
- Hinch, T., & Butler, R. (1996). *Tourism and Indigenous People: Issues and Implications*, 2nd ed.; Butterworth-Heinemann: Ann Arbor, MI, USA, 2007. (First published: 1996).
- Jabatan Hal Ehwal Orang Asli Negeri Selangor. (2011). *Maklumat Kaji Selidik Satu Daerah Satu Industri (SDSI)*. Jabatan Hal Ehwal Orang Asli Negeri Selangor.
- Jabatan Hal Ehwal Orang Asli (2012). Laporan Tahunan JAKOA 2012. Kuala Lumpur. JHEOA
- Johan Afendi Ibrahim & Mohamad Zaki Ahmad. (2012). *Perancangan Dan Pembangunan Pelancongan*. UUM PRESS: Penerbit Universiti Utara Malaysia.
- Khairul Hisyam, K. & Ibrahim, N. (2007). *Pembangunan Mapan Orang Asli*. Penerbit: Universiti Teknologi Malaysia.
- Kunasekaran, P., Gill, S. S., Ramachandran, S., Shuib, A., Baum, T., & Afandi, S. H. M. (2017). Measuring Sustainable Indigenous Tourism Indicators: A Case Of Mah Meri Ethnic Group in Carey Island, Malaysia. *Sustainability (Switzerland)*, 9(7), 1256. <http://doi.org/10.3390/su9071256>
- Lin, C.Y.O. (2008). *Autonomy Reconstituted: Social And Gender Implications Of Resettlement on the Orang Asli of Peninsular Malaysia*. In B.P. Resurreccion & R. Elmhirst (Eds.). *Gender and Natural Resource Management: Livelihoods, Mobility And Interventions*, 21-33. London: Earthscan.
- Ma'rof Redzuan & Sarjit S. Gill. (2008). *Orang Asli: Isu, Transformasi dan Cabaran*. Selangor: Penerbit Universiti Putra Malaysia.

- Mustapha, R. B. (2013). Attributes That Affect Self-Efficacy and Career Development of Orang Asli Youth in Peninsular Malaysia, 6(1), 1–24.
- Nordin, R., Hassan, M. S., Ganesan, T., Ahmad, A., & Balakrishnan, R. (2013). Hak Penentuan Nasib Sendiri Orang Asal: Kajian kes Orang Asli di Kampung Sungai Bumbun, Pulau Carey. *Kanun*, 25(1), 43–65.
- Noraida Harun & Noor' Ashikin Hamid. (2010). Akta Orang Asli 1954 (Akta 134): Sejauhmana Melindungi Hak Orang Asli: Satu Kajian Perbandingan. Kertas Kerja Yang Dibentangkan di 1st International Conference On Public Policies & Social Science 2010 (ICOP 2010) pada 26-27 Mei 2010 di UITM Kedah Darul Aman.
- Nur Atiqah Kamarus Zaman, Habibah Ahmad, Nur Amirah Kamarus Zaman, Er Ah Choy, Hamzah Jusoh, Zaini Sakawi, Amriah Buang (2014) Tahap penglibatan penduduk dalam pembangunan pelancongan Putrajaya. *Geografia-Malaysian Journal of Society and Space*, 10(8), 114 - 123.
- UNDP (2012). Indigenous Voices In Asia-Pacific: Identifying The Information And Communication Needs Of Indigenous Peoples. Asia-Pacific Regional Centre United Nations Development Programme
- Rohayu Roddin, & Sidi, N. S. S. (2013a). Pembinaan keupayaan dalam pelancongan Orang Asli: Satu kajian kes dalam komuniti Mah Meri. Proceeding of the *International Conference on Social Science Research*, (June), 656–664.
- Suzita, W., Ibrahim, W., Zainol, R., Awang, S. N., Fadzil, K. S., & Edo, J. (2015). Pelancongan dan Pembangunan Setempat Di Malaysia : Satu Analisis SWOT Royal Belum sebagai Produk Ekopelancongan Tourism And Local Development in Malaysia : A SWOT Analysis Of The Royal Belum As An Eco-Tourism Product, 13(13), 115–130.
- Wee, S. T., Maryati Mohamed, Mohd Nur Syufaat, Zainal Zulhlimi, & Siti Aminah. (2013). Pembangunan Sosioekonomi Komuniti Orang Asli Di Malaysia. *Persidangan Kebangsaan Geografi & Alam Sekitar Kali Ke-4*, Anjuran Jabatan Geografi Dan Alam Sekitar, Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris, 755–761.
- Zainal Abidin Ali. (2008). Peranan Jabatan Hal Ehwal Orang Asli (JHEOA) Dalam Pembangunan Masyarakat Orang Asli. Dalam Ma'rof Redzuan dan Sarjit S. Gill(Pnyt). *Orang Asli: Isu, Transformasi Dan Cabaran*, Serdang: Universiti Putra Malaysia.
- Zeppel, H. (2006). Indigenous Ecotourism: Sustainable Development And Management, 3. Cabi.